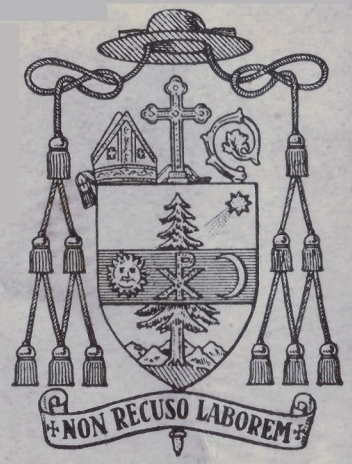

Szentelik a püspököt

·AZ APOSTOL· KIADÁSA · 1939 · FEBRUÁR · 12

PIUS • XI • PONT • MAX •

MÁRTON • ÁRON • PÜSPÖK

Minerva Clui

NON RECUSO LABOREM

SZENT MÁRTON toursi püspök, aki tizenhat évszázaddal ezelőtt Pannóniában született, egészen gyermek-ifjú korában a római hadseregbe lépett. Húsz esztendős volt, amikor otthagyta a katonaságot s belső sugallatra elhatározta, hogy Isten szolgálatára szenteli életét.

Egy alkalommal súlyos betegségbe esett, s gyötrő lázában forró fohásszal kérte az Urat, hogy szabadítsa ki a földi élet börtönéből.

Tanítványai, akik aggodalmasan álltták körül, megrendülve hallották szavait, és így szóltak hozzá:

— Atyánk, miért akarsz elhagyni? Kire maradunk mi, szegény nyomorultak?!

Szent Mártont meghatotta tanítványainak a szomorusága, s így könyörgött Istenhez:

— Domine, si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem. Uram, ha népednek valamennyire is szüksége van rám, nem futok meg a munkával járó fáradtságtól és szenvedéstől.

Főpásztorunk is viruló fiatal éveiben egy véres világháború után vált meg a katonaságtól, hogy életét Isten dícsőségének a szolgálatába állítsa.

És a Gondviselés kiválasztotta súlyos kötelességek hordozására, nagy feladatok véghezvitelére. Soha nem járt utána, mert önérdek egy pillanatig sem vezette. Mindig az Úr hívta meg nagyobb és nagyobb munkakörbe.... az ifjúság nevelésére.... a népszövetségi szervező munkára.... a kolozsvári egyházközség vezetésére.... az egész egyházmegye kormányzására. És nem riadt vissza a munkától, bátorította az Úr szava: „Elég neked az én kegyelmem, mert az erő az erőtlenségben lesz teljessé." Emberileg kiszabott tevékenységének a területét mindig messzire szélesítette és krisztusi motívumokkal eszményessé díszítette. És önmagán felülemelkedő, az arasznyi időn túl beláthatatlan távlatokba néző alázatos lélek áradt a munkára, emberekre, intézményekre.

És amikor az élet világosságát megnyitó és szépségeire előkészítő Úrjövetén a Gondviselés a gyulafehérvári egyházmegye főpásztori székébe emelte, Szent Márton püspökkel — az imádság, az áldozatos munka, az alázatosság szentjével — így szólt:

— Uram, tudod, hogy nem kerestem, gondolatban sem törekedtem soha erre a magasságra. De ha úgy látod, hogy a krisztusi életeszménynek és lelke mélyén Feléd áhítozó népemnek szüksége van rám, non recuso laborem. Vállalom szándékodat, nem futok meg a munkától.

És tanítványai a nagy örömünnepen körülállják és meghatottan szólanak:

— Atyánk, örömünk és szeretetünk úgy árad szívünkből, mint az illat az éjjel nyiladozó virágból. Mindig velünk voltál, bizonytalanságunkból a helyes útra irányítottál, alélt lelkünkre forró lelket öntöttél, lagymatag törekvéseinket keményre acéloztad, tétova életünk értelmét elmélyítetted. Apostoli hatalmad átvétele napján hódolattal veszünk körül és hálánk férfias ígéretre kötelez: meg akarjuk tanulni Tőled, hogy Istenben bízva egyházunkért és népünkért mi se hátráljunk meg az erőfeszítésektől, s azoktól a gyarlóságainkat letipró küzdelmektől, melyek egyéni és közösségi útunkat a krisztusi életstílus ormára vezetik.

Dr. GYÖRGY LAJOS

A KOLOZSVÁRI SZENT MIHÁLY-TEMPLOM

AZ 1349-IK ÉV január 9 és 28 között, tehát épen 590 éve, képíró mester hajol nagy gonddal pergamenje fölé. Az írás első betűje egy U, melybe finom ecsettel Krisztus Urunk képét rajzolja. Melléje sok színből Szent Mihályt festi az oklevélre. Ez az írás, mely ma is látható a kolozsvári Szent Mihály templom sekrestyéjében, az első hivatalos irat, mely arról tanuskodik, hogy mindaz, aki a templom építésére, világítására, felszerelésére adakozik, búcsúban részesül: ...qui ad fabricam, luminaria et ornamenta dictarum ecclesiae...." Ugyanabban az időben Nunne Péter városi polgár és felesége, Hunnia fölkerekedik, hogy Avignonba menjenek, ahol a pápa akkor tartózkodott és áldását, segítségét kérjék az építendő templomra.

Ettől az időtől kezdve szakadatlan munkában folyik Kolozsvár főterén a templom építése. Végre — majdnem száz évre rá, hogy az első hiteles okirat a templom építéséről szól — el lehetett helyezni a templom főkapuja fölött, az ú. n. timpanon-ban Szent Mihály arkangyalnak a szobrát. Mellette Zsigmond királynak címerei vannak, melyek arról tanuskodnak, hogy az ő uralkodása alatt fejezték be a templom építését. „Anno dni MCCCCXLII. sigismundi clem... toris est loc..."

Milyen lehetett Kolozsvár látképe a templom építésének befejezése után? Erről Georg Houfnagelnek Egidius van der Rye rajza után készült metszetéről szerezhetünk tudomást. Ezen a metszeten a fejedelmi korszak Kolozsvárja jelenik meg, úgy látjuk, amint a középkor és a renaissance kialakította. A házak egyenletes sorából a várfalak kapubástyái, a Farkas-utcai egyház gótikus tömege és a piactéri nagytemplom négyfiatornyos, csúcsos tornya emelkedik ki. A várfalakat a külvárosok kertjei, szőlei és azokon túl a környező hegyek övezik.

A készenálló templomot most már be kellett rendezni. Nagyon sok adománylevelet találtak a XV-ik századból, melyek rendszerint valamilyen oltár javára történt adományozásról számolnak be. Így a Szent Katalin oltár adományozásáról tudunk, mely a timárcéh birtokában volt. 1492-ben Anna asszony, Jakab ötvösmester felesége házat, szőlőt, bekötött misekönyvet adományoz Szent Katalin oltárára. Szent Mihály oltára a mészároscéh tulajdona volt. Aki a céh kebelén belül szabálytalanságot követett el, köteles volt az oltárt gyertyával ellátni. A kolozsvári szabócéh alapszabályai 1475 november 11-én említik a Mindszentek oltárát, amely a céh birtokában volt. Egy másik végrendelet alapján ismerjük a Corpus Christi-oltárt és a Szent János-oltárt. Két kápolnáról is tudunk: a Mária Magdolna-kápolnáról és a kádárcéh birtokában lévő Szent Rókus kápolnáról.

Mindezekből látszik, hogy a kolozsvári polgárok milyen gondoskodással vették körül templomukat. A céhek, a középkornak ez a családiasan keresztényi intézménye, kötelességüknek tartották, hogy a templom fönntartásához hozzájáruljanak és büszkék voltak, ha ők tarthattak fenn egy-egy oltárt.

Sajnos, ez a buzgó első időszak hamar véget ér. A reformáció Erdélyben is kezdi éreztetni hatását. 1545-ben Heltai Gáspár plébános egész egyházközségét a luteránus vallásra téríti át. A vallásváltoztatásnak az egész külső és belső liturgiai berendezés áldozatul esett. Petrovics Péter kormányzótanácsos «tétette ki a piaci szentegyházból az oltárokat, szentek képeit és egyebeket». A Szent Mihály-szobron és a sekrestyekapun kívül semmi sem maradt meg. 1545-től kezdve 172 éven át a protestánsok kezén maradt az egyház, kivéve 1603 és 1605 közötti időszakot, amikor Básta rendelete a jezsuiták birtokába helyezte. Kolozsvár lakossága rövid ideig tartott ki a luteránus vallás mellett. 1558-ban az egész egyházközség a kálvinizmusra tért át, majd 1566 körül az unitárius vallásra. Amint az egykorú krónika írja: Dávid Ferenc a »torda utza szegletén egy kerek kövön prédikációt tarta a nép előtt, mely a kedvelt szónokot a vállain vivé be a piaczi nagy szentegyház teremibe, amely addig a lutheránusoké vala és egész Kolozsvár az unitária vallásra mene által.» A független fejedelemség idején a város politikai fontossága megnövekedik. 1551-ben Izabella a Szent Mihály-egyházban mond le a koronáról. Itt ravatalozzák fel Bocskai István holttestét. Itt választják fejedelemmé Báthory Gábort és itt teszi le a hűségesküt Bethlen Gábor.

1560-ban árúboltokkal építik körül a templomot, hogy az egyház jövedelmét emeljék. Bethlen Gábor alatt a város a lakosság könnyebbségére napórát készíttetett.

E 150 év alatt igen gyakoriak a templomot sujtó elemi csapások, gyujtogatás és villám által okozott tűzvészek. 1630 szeptember 18-án másodszor üt a villám a templomba: »megüté az menykő az torony falát s torony tetejét, az hun meg is gyula és annyira elége,

hogy meg nem olthaták, hanem az nagy gomb is ledölt az földre és mindjárt ketté válék, mely gombnak megmérvén felét, harmadfél köböl buza fért belé.» A sorozatos tűzvészek miatt megrongált templomot az unitárius egyház nem volt képes saját erejéből felépíttetni. Belgiumban és Hollandiában gyűjtést indítottak a hitsorsosok között és 1698 elején 17.104 forint gyűlt össze. Ebből aztán felépítették a templomot és az iskolát is.

1726-ban kormányintézkedés folytán visszakerül a katolikusok kezére az egyház. Ebben az időben pótolják újabb tárgyakkal a régi liturgiai felszerelést. A mai berendezés legnagyobb része a XVIII. század első feléből való. A templom igazi feldíszítésének kora Biró János plébánosságára esik (1730—1761). Felépítteti az 1697-es tűz által elpusztított tornyot, kora ízlésének megfelelően, hagymaalakú barokk fedéllel. Az 1738—42-i pestisjárvány után a főbejárat elé fogadalmi kapuzatot emeltetett. Ezt később átszállították a szentpéteri plébánia-templom elé, ahol ma is látható. Biró János csináltatta a szószéket és a barokk oltárokat, amelyek közül a Szent Katalin-, a Szent Kereszt-oltár és a Három Királyok oltára ma is fennáll. Biró János a nagyobb munkálatokon kívül kipadlóztatta a dómot, keresztelő kutat, szenteltvíztartót csináltatott. Festményeket és ötvösmunkákat rendelt. Ugyanebben a században helyezték a kolozsmonostori konvent levéltárát az orgonakarzat mellett lévő felső szobába.

A XIX. században általánosabbá válik a műemlékek iránti érdeklődés. Az új eszmék Kolozsvárra is eljutottak. Ennek köszönheti a Szent Mihály-templom neogótikus új tornyát és azt, hogy környezetét megtisztították az oda nem illő épületektől, valamint azt, hogy a toronyszobában lévő régi falfestményeket kiszabadították a mészburkolat alól. A neogótikus tornyot 1837 március 19-én kezdték építeni és 1859-ben fejezték be. Építésében Kedves István apátplébánosé a legnagyobb érdem. A régi falfestményeket dr. Rómer Flóris fedezte fel 1866-ban.

Amint említettük, a XVI. században boltokkal és egyéb épületekkel vették körül a templomot, hogy velük az egyház jövedelmét emeljék. A főteret elcsúfították, a templomot pedig elfedték. A templom körüli épületek lebontására társaság alakult 1859-ben. A dolog azonban nehezen ment, mert előbb kártalanítani kellett a régi birtokosokat. Végre az egyház elhatározta, hogy a rossz épületeket átépítteti és pályázatot ír ki neogótikus épületekre. Megkezdték a régi házak lebontását. Ami ekkor történt, szinte csodával határos. A templom kiszabadult és évszázadok óta először mutatkozott szépsége a maga teljességében. A sajtó és a közvélemény felzúdult és követelte, hogy ezután így maradjon. Végre a vita eldőlt. Ma a templom szabadon emelkedik Kolozsvár főterén és semmi sincs környezetében, ami esztétikai hatását csökkentené. Park és alacsony gótizáló vasrács veszi körül a hajdani áruboltok helyén. Déli odala mellett emelkedik Mátyás király hatalmas lovasszobra s megjelenésének még ünnepélyesebb külsőt ad.

A SZENT MIHÁLY-templom stílusának megértéséhez vissza kell mennünk a csarnoktemplom eredetéhez. Ilyen legelőször a román stílus korszakában Franciaországban fordul elő. Innen jut Westfáliába és Szászországba. A gótika korszaka alatt Ausztriában nagy népszerűségre tesz szert és a városi plébániatemplomnak szinte általánosan elfogadott példájává válik. A magyar gótikában is igen kedvelt formája volt a templomépítésnek. Gótikus magyar csarnoktemplom például a pesti plébánia-templom, ma belvárosi plébánia, az esztergomi bencés templom, a soproni plébániatemplom. Erdélyben megemlíthető a besztercei plébánia-templom, a segesvári úgynevezett hegyi templom és a brassói Fekete-templom. Az egykori magyarországi csarnoktemplomok megegyeznek abban, hogy kereszthajójuk nincs, két homlokzati torony szerepel a tervükben, de ezek közül legtöbbször csak az egyik, az északi épül fel. Kevés és aránylag keskeny ablak bontja fel falaikat s a nyugati gótikus templomokhoz képest szobordíszítésük szegényes.

A Szent Mihály-templom, amint láthatjuk, nagyjában alkalmazkodik a Magyarországon elfogadott típushoz. Terveiben eredetileg két homlokzati torony szerepelt. Erre vallanak az erőteljes támpillérek a homlokzaton és az orgonakarzat alatt.

A Szent Mihály-templom nem használta fel a gótikától nyujtott fallazítási lehetőségeket. Keskeny és nagyon egyszerűen tagozott ablakai vannak. Plasztikai díszítése is nagyon szegényes. A középkor felfogása szerint a művészet célja a tanítás volt. Mindent, amit az embernek hasznos ismerni, a világ történetét a teremtéstől kezdve, a vallás tételeit, a szentek példaadását, az erények hierarchiáját, a különböző tudományokat, művészeteket és mesterségeket a templomok üvegablakairól és az előcsarnokok szobrairól tanulta meg. „A katedrális megérdemelné azt a megható nevet, amelyet a XV. századbeli nyomdászok adtak egyik könyvüknek: „a szegények bibliája." (Emile Mâle: L'art religieux du moyen âge.) A mi szegényeink már abban az időben szegényebbek lehettek a nyugati országok szegényeinél. Templomaink plasztikája igen keveset nyujtott tanulságul.

A templom, a középkorban általánosan követett építészeti szabály szerint,

kelet-nyugati irányban helyezkedik el. Magyarországi, de különösen erdélyi viszonylatban szokatlanul nagyméretű. Szűkebb hazánban csak a brassói Feketetemplom és a gyulafehérvári koronázó templom nagyobb nála. Hajója 50 méter, szentélye 20 méter hosszú. Fala 22 méter, tornya 80 méter magas. Hatalmas nagy nyeregfedél borítja, a szentély felett húszártoronnyal. A különálló torony az északi oldalán foglal helyet. Itt is a középkori templomok főhomlokzata, a nyugati a leggazdagabban kidolgozott. A támpillérek itt a legdíszesebbek, bár a templom építészeti szabálytalanságai is itt jutnak leginkább érvényre. A főkapu nem fekszik az épület tengelyében, hanem észak felé eltolódott. Eszterházy János, a templom első szakismertetője szerint azért helyezték el kissé oldalt, hogy a zenekari lépcsőnek hely jusson. Ebben a véleményben osztozik Kelemen Lajos is. Sándor Imre véleménye, hogy átépítés következtében helyezték északabbra. Ugyanakkor megcsonkították, ami megmagyarázza a csonka cimereket és azt, hogy miért kellett az aránylag szűk timpánonba szorítani Szent Mihály arkangyal szobrát, mely eredetileg nagyobbra volt szánva. Szent Mihály szobra egykorú, gótikus, kissé merev domborű.

A főkaputól délre, a fiálé alatt letöredezett szobornak nyomai láthatók. Letavay a Tudományos Gyüjtemény 1818. évfolyamában említi a szobrot: „Piaczi templomnak kőfalán, a déli kapu mellett, Emberi kép, amely X parancsolatokat tart kezében". Valószínűleg Mózes szobra állott itt, erre mutat a tízparancsolat. A szobor azóta elpusztult. Sajnos, a mészkő egyik legkönnyebben porló és törő anyag, amely nehezen áll ellen esőnek, szélnek, hónak. Így igen gyakoriak a letöredezett részek a templomépületen.

A déli oldalon kis toronyszerű építmény áll a csigalépcső számára, mely az orgonakarzatra vezet. Mellette, a homlokzattól számított második támpillér tetején, baldachin alatt találjuk a templom egyetlen szoboremlékét, amely a Szent Mihály-szobron kívül reánk maradt. A gótikus Szent Mihály-szobornál kétségkívül régibb keletű. Reneszánsz virággirlandos talapzaton áll. Ma már töredezett a szobor jobb karja, feje és ruhája elmállott. Balkezében combjához szorítva, széles karimájú kalapot tartott, amely még látható. Kétségkívül a reneszánsz korából való, bár a reformáció miatt, mely nem szeretett szobrokat faragni, a XVI. sz. elejénél későbbi időre nem tehetjük.

A déli főbejáró szintén aszimetrikus, kelet felé van eltolódva. A kaput a XVII. században átépítették. A díszítő munkát bizonyos Perpeti János kőfaragó mester végezte. — Az északi oldalnak, sajnos, nagy részét a torony eltakarja. Ezen az oldalon is két kapu van. Az egyik szabadon áll, csak belülről van befalazva, a másikat a torony takarja el. A neogótikus torony a legkevésbbé érdekes része a templomnak. A torony a sisaktól eltekintve öt emeletes. Földszintjén átjáró volt, melyet a század elején Hirschler plébános befalaztatott és kápolnának rendeztetett be.

Belépünk a Szent Mihály-templomba A gótika fölséges ő szhatása az évszázadok során rajta elkövetett sok hibás átépítés és csonkítás ellenére is, megkapó.

A gót stílus a legigazibb térművészet. Művészi hatást nem külső, oda nem tartozó elemekkel igyekszik elérni, mint a barokk, hanem a tér arányos tagolásával, az építészeti elemek harmónikus elrendezésével dolgozik. Ez nagyobb mértékben érvényesül a gót templom belsejében, mint a külsején. A középkori dómok áhítatos belvilága az igazi építőművészet diadala. A mi Szent Mihály-templomunk építőmestere kétségtelenül nem lehetett valami nagy művész, de korának érzéseit és művészi felfogását jellemzően meg tudta örökíteni alkotásában.

A főtéri templom első fájdalmas hibája szentélyének mai boltozata. Az eredeti, de beomlott boltozat helyett az utódok alacsony, laposra nyomott s még ráadásul mintegy fél méterrel alacsonyabbról megkezdett boltozatot építettek, mely a szentély csúcsíves ablakait siralmasan tönkretette. Első látásra az, ami a legnagyobb feltűnést kelti a gótikus vonalú templomban: a barokk-oltárok jelenléte. Művészi értékük és érdekességük kétségtelen. A főhajó három pillérének oldalára vannak állítva és jelenleg Szent Józsefnek, Szent Annának és lisieux-i Szent Teréznek tiszteletét szolgálják. Eredetüket, mestereiket a közelmultig homály borította. A mult évek folyamán bukkant a kutatás oly levéltári adatokra, amelyeknek alapján keletkezési idejüket meg lehetett határozni.

Szent József oltárát eredetileg a Három királyok tiszteletére szentelték. Időrendben ez a legkorábbi a Szent Mihály-templom barokk oltárai közül. 1747—50 között készült. D. Grimer adománya. Mestere Schuchbauer Antal volt, ez az Erdélyben sok helyütt tevékeny barokk szobrász. Ő végezte a szobrászi, tervezési munkákat. A középső mezőt betöltő oltárképtől jobbra és balra, díszes talapzatokon, két két szobor foglal helyet, ezek a három szent királyt és egy negyedik felismerhetetlen szentet ábrázolnak. Gazdagon, exotikusan öltözött alakok, negédes rokokó testtartással. Az oltár fölé függönyszerű baldachin borul, aranybojtokkal, a két oldalt elhajló függöny szárnyait egy-egy puttó tárja szét. A legnagyobb értéket az oltár-kép képviseli. Az adatok szerint Bécsből hozatta Bíró János plébános. Magán a festményen se évszám, se mesterjelzés nin-

csen. Biró József műtörténész az osztrák festészet legnagyobb alakjának, Maulbertschnek tulajdonítja.

Időrendben a Szent József-oltár után a Szent Anna-oltár következik. Hajdan Szent Katalin-oltár volt, melyet 1750-ben állított fel Csáki Zsigmond gróf özvegye, Haller Katalin adományából a készítő mester: Nachtigall János. Az oltárkép helyén festmény helyett aranyozott fareliefet találunk, mely jeleneteket ábrázol Szent Katalin életéből. A felső része a legszebb és leglendületesebb: az égbe érkező szent Katalin térdre hull Szűz Mária és Jézus előtt. Az oltárkép mellett itt is, mint a Három királyok oltárán, két-két szobor áll, mely női szenteket ábrázol. Az oltár egész ékítménye finomabb, ötletesebb és szebben faragott, mint a Három királyok-oltáráé. A baldachin felett sugárkoszorú látszik, középen a Haller-címer foglal helyet.

A harmadik oltár, melyet Bíró János plébános emeltetett és mely reánk maradt, a Szent kereszt oltára, ma lisieux-i kis Szent Teréznek szentelve. Eredetileg Szent András oltára volt. A szobrászmunkát Schuchbauer Antal, az asztalosmunkát Pech Severinus, a festést pedig Kaczler András végezte. Színezése aranyos, barnás és zöld. Az oltárkép aranyozott dombormű, a világ bűne alatt összeroskadó Jézust ábrázolja. Krisztus fején tőviskoszorú, vállán a kereszt és körülötte a bűnök neveit viselő keresztek tömege. Az oltárkép két oldalán Keresztelő Szent János és Szent János evangelista hatalmas méretű szobra áll, bőredőzetű ruhában, tipikusan barokk testtartással.

Nachtigall János és Schuchbauer Antal együtt készítették 1740-től 1750-ig a Szent Mihály-templom szószékét is, amely pompás barokk díszítésével Erdély összes többi ilyenféle alkotásait fölülmulja. Nachtigall műve a szószék alsó része: a törzs és a fölépcsőfeljárat, valamint a szószék hátsó támlája. Schuchbauer faragta a menyezetes hangfogót. A szószék talapzatát öt konzol alkotja. A törzs négy mezejében a négy evangélista domborműve látható. Arany-barna színhatások uralkodnak az egész szószéken. Az egyes alakok mozdulatai drámaiak, arckifejezésük szenvedő. A domborművek között az egyházatyák szobrai foglalnak helyet: Szent Gergely, Szent Jeromos, Szent Ambrus és Szent Ágoston. Jellemzésükre ugyanazt lehet mondani, mint a domborművek alakjairól: küzködő, szenvedélyes, lélekkel teli ábrázolások. Küzdelmük kifejezésre jut testtartásukban, arckifejezésükben. A szobrok általában nagyvonalúan, erőteljesen vannak kidolgozva. A feljárat fala három részre van osztva, mindegyik mezőn egy-egy jelenet Krisztus életéből: Jézus a bethániai Márta házában, a csodálatos halászat és Jézus a kisdedekkel. Ezek a szószék külső domborműveinél laposabbak és művészi értékben elmaradnak az előbbiek mögött. A hátfalon a Jó Pásztor nagyméretű ábrázolása foglal helyet ragyogó aranyés ezüst színekben. A hangfogó-menyezet Schuchbauer munkája, öt ívből képezve, melyhez kétoldalt két harsonás angyal repül. Csúcsán Szent Mihály hatalmas, szárnyas, sisakos alakja áll, kezében a kereszttel. Az egész alkotást könnyedség és bájosság jellemzi, Nachtigall komor felfogásával szemben.

A főoltár újgótikus stílusú és a mult század végéről való. Bak Lajos műasztalos készítette és az 1873-as bécsi világkiállításon díjat nyert. 1904-ben Hirschler József plébános átalakíttatta. Művészeti értéke nem nagy. A szerencsétlenül archaizáló neogótikus iránynak egyik kevéssé sikerült alkotása. A két mellékszentélyben hasonló jellegű oltárok vannak. Mindkettő Münchenben készült. A jobboldali lourdes-i Mária-oltár, a másik Jézus Szent Szívének van szentelve. Művészi értékük csekély.

Az orgonakarzat alsó szobájában talált falfestmények mellett megemlítésre méltó kincse a templomnak a sekrestyeajtó is, illetőleg annak kőből faragott része. Az erdélyi reneszánsz egyik legkorábbi emléke és helyi kortársai között egészen egyedül áll. Valószínű, hogy idegenből jött mester készítette a helyszínen, habár vannak olyan vélemények is, hogy külföldön készült. Az ajtókeret a német reneszánsz ritka emléke.

Most, hogy a történelmi távlatban és művészettörténeti szempontból megismertük Kolozsvár ősi templomát, melyet évszázadok áldozata és hite épített, mely itt áll a kincses város terén és nézi életünket, küzdelmeinket, mint ahogy nézte erdélyi őseink életét is, — nagy örömmel készülünk arra, hogy ebben az ősi keretben ünnepeljük Püspök Urunk fölszentelésének magasztos szertartását. Nem is tudnánk méltóbb keretet találni a püspökszentelésnek, mint a Szent Mihály-templomot, mely Erdély fővárosának és szellemi központjának szívében fekszik és jelképezi ma is azt a kiemelkedő, vezető szerepet, amit e templom főpásztora erdélyi közösségi életünkben jelent. Úgy emelkedjék az égre az ő biztató élete, mint e gótikus vonalak töretlensége s gyarapodjunk lelkének gazdagságából, mint ahogy felüdülünk templomunk barokk kincseinek élvezésében. És ha eme emberi értékeket megtölti a mindenható Lélek és ott lakozik, mint templomunkban a jelenlevő Úr, nem félünk a viharoktól. Mert olyanok leszünk, mint a Ház, melyet kősziklára építettek.

TÁTRAY BARNABÁS

Forrásmunkák: Dr. Balogh Jolán: Kolozsvár műemlékei. Dr. Biró József: A kolozsvári Szent Mihály-templom barokk emlékei. Dr. György Lajos: A kolozsvári Szent Mihály-egyház. Grandpierre Edit: A kolozsvári Szent Mihály-templom.

MÁRTON ÁRON PÜSPÖK ÉLETPÉLDÁJA

MÁRTON ÁRON püspök csíki ember — mondjuk s ebben minden kifejezésre jut, mit elmondani akarunk. Tudjuk, hogy igen gyakran erőszakos határt vonni táj és táj között, különbséget tenni tájak emberei között, de Csíkot maga a természet tette külön tartománnyá és a történelem népét egységgé formálta. Magas hegyek határolják minden égtáj felől s a két útnak eredő folyó, az Olt és a Maros völgyében a lelkiség és a kultúra sajátos hagyományokat őriz. A történeti idők folyamán nem változik e föld kettős jellemvonása: székely és katolikus; a medencék ősi telepeinek életét legalább hat évszázadon át ismerjük, gyarapodnak, új rajokat bocsátanak ki magukból, népesítik az életteret, de töretlenül őrzik az ősök nemzetiségét és hitét, s az ezekből fakadt hagyományt és kultúrát. Zárt föld, sajátos nép. Ki innen származik s e nép fia, egy életen át hordozza és bizonyítja Csík százados, emberformáló hagyományait.

Erdély új katolikus püspöke ott született és ott nevelkedett, hol régi templomkövek, omladékok még ma is beszélnek a magyar középkor műveltségteremtő erejéről, hol a szentegyházak hosszú sora ősi nyugatos kapcsolatok mellett bizonyít s ahol ugyanakkor a néprajz szorgalmas kutatói népi műveltségünk legbecsesebb kincseit fedezik fel nap-nap után. Történelmünk sok hősiességről, a nép szívós akaratáról beszél s katolikusoknak felbecsülhetetlen példákkal szolgál. A XI—XII. században már erős alapokon nyugszik a csíki egyház ügye, a pápai tizedjegyzék 1332—33-ban virágzó egyházközségek sorát veszi számba. Két ízben idegen építőmesterek, olaszok és franciák, jönnek Csíkba s irányítják a magaslatokra tervezett templomok építési munkálatait. Ma románkori emlékek s csúcsíves egyázak hirdetik e kor áldozatkészségét s a somlyói búcsú más vonatkozásban ugyancsak áldozatos cselekedet emlékét tartja fenn: a közösség életével volt kész hitét megvédelmezni. De elmondhatjuk ma is, mit a hitzavar századában Báthory András jelent Rómába büszkén: provincia Chyk catolicissima est. Katolikus maradt, és pedig nem névlegesen, hanem öntudattal: az Egyház körül kialakult egy jellegében egészen sajátos népi katolicizmus, mely gazdagabbá és szinesebbé tette a liturgiát, bővítette és gyarapította az egyházművészetet és irodalmat, áthatotta és áthatja ma is a nép szellemi életét. Hangsúlyozzuk újólag: ki innen származik és e nép fia, egy életen át hordozza és bizonyítja Csík százados, emberformáló hagyományait.

Csíkszentdomokos, püspökünk szülőfaluja, a hagyománytőrző ősi falvak sorából való. A pápai tizedjegyzék még régi pogánynevén emlegeti, Tarkő-nek mondja a Tarkő lábánál meghúzódó egyházközséget. Templomában a két bejárat és a sekrestye ajtókerete, meg a keresztelővíztartó ma is a nagy tatárjárás előtti szentélyre emlékeztet. Őrtálló telep a csíki medence legészakibb pontján, a völgybe leiramló, sebesvizű Olt szűk völgyében. Nincs külön történelme: egy a csíki falvak közül, népe kemény és rendíthetetlen: századok óta küzködik a rossztermésű határral, viaskodik a szegénységgel, de bátran vállalja a nehézségeket, szereti a gyermeket és bár ma a két Csík legszegényebb, de mégis a legnépesebb községe.

A szülőföld három ajándékát hordozza magában püspökünk: a történeti zivatarokat átélő csíki katolicizmus útravalóul *erős lelket* adott, a Hargitán túl őrtálló nép *acélos öntudatot*, az életharcban fáradhatatlan község pedig *bátor asketizmust*.

A CSIKSZENTDOMOKOSI legényke természetesen erről jósokáig mit sem tudott; Somlyón és Csíkszeredában csak ismeretekkel gazdagodik; Fejérvárt klerikus s büszkén hordja a kék köntöst, hiszen a szeredai iskolából maga a püspök hozta ide, de a hivatás szavát még itt sem érti. Talán kint, a fronton szólal meg először a lélek figyelmeztetően, midőn magához hasonló gyermekemberek s dereshajú, gondterhes családapák közt — súlyos feladatokat teljesít. A fiatal hadnagy azonban zárkózott és önmagáról nem igen beszél, de bizonyára sokat vívódik önmagával ekkor is, akárcsak az összeomlás után, otthon, a gazdamunka idején s a rákényszerített pihenő-év sok kitölthetetlen óráiban. A kék klerikusköntösből kivetkeztette az idő, az élet kitérőt engedélyezett. A szelid természetű, eszes és szorgalmas csíki fiú nem szalad egyenest a püspök-kijelölte papi pályán, Isten megpróbálja: beledobja a háború és forradalom zűrjébe, s azután is szabadjára hagyja, hadd döntsön önmaga, győzze le a nehézségeket. Vállára vetett kaszával járja a határt, esténként, esős és ünnepnapokon együtt ül barátaival, közösen terveket szőnek, sokat olvas, még többet töpreng. Látja a nagyfokú szegénységet, érti a sorsfordulat min-

»Bölcsőmet csiki fenyőből faragták . . .«

Családi körben

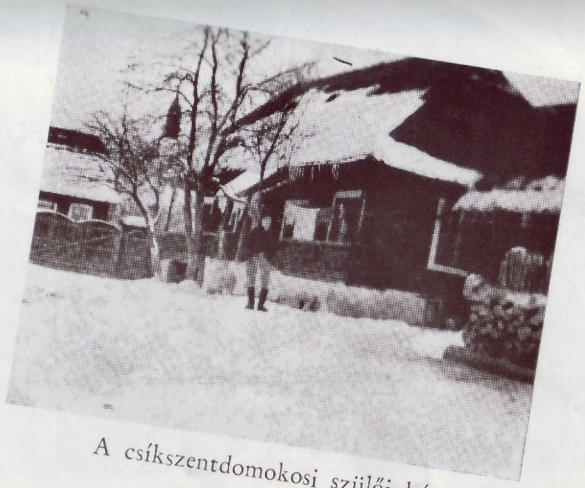

A csíkszentdomokosi szülői ház

A püspök édesanyja

Osztálytársak között

A csíkszeredai főgimnázium

Csíksomlyó: ahol a kisdiák nevelkedett

Minerva, Cluj.

Bajtársak

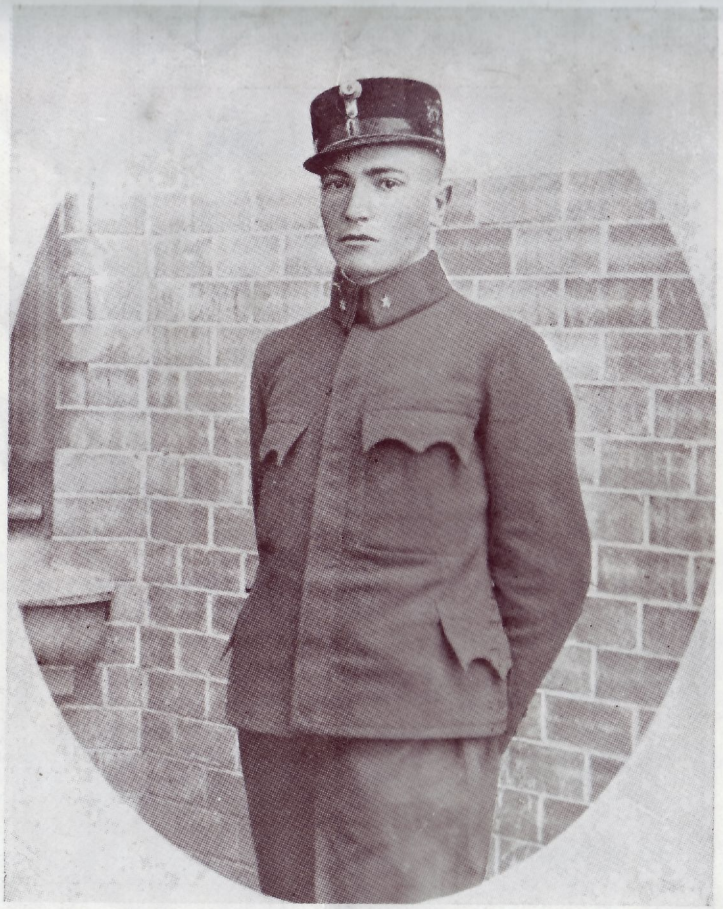

A hadnagy úr

Menetel a század

A gyulafehérvári székesegyház

Az Ur szolgálatában

Ditró: az első őrhely

Minerva, Cluj.

Vorbuchner püspök munkatársa

Mailáth püspök titkára

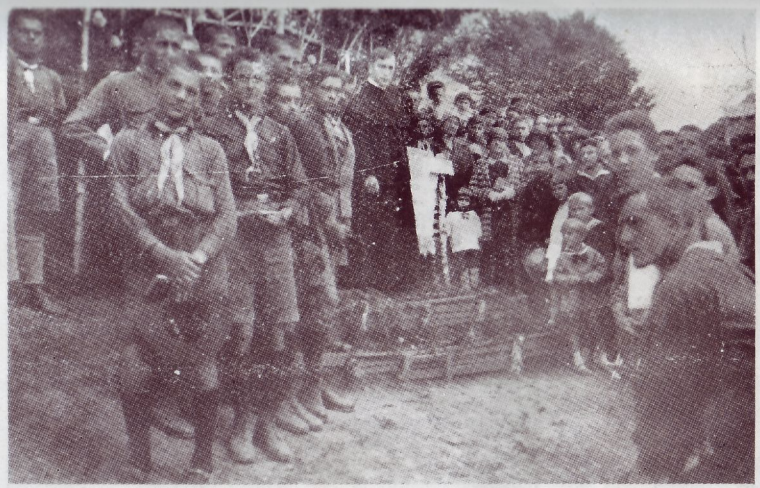

A diákok barátja

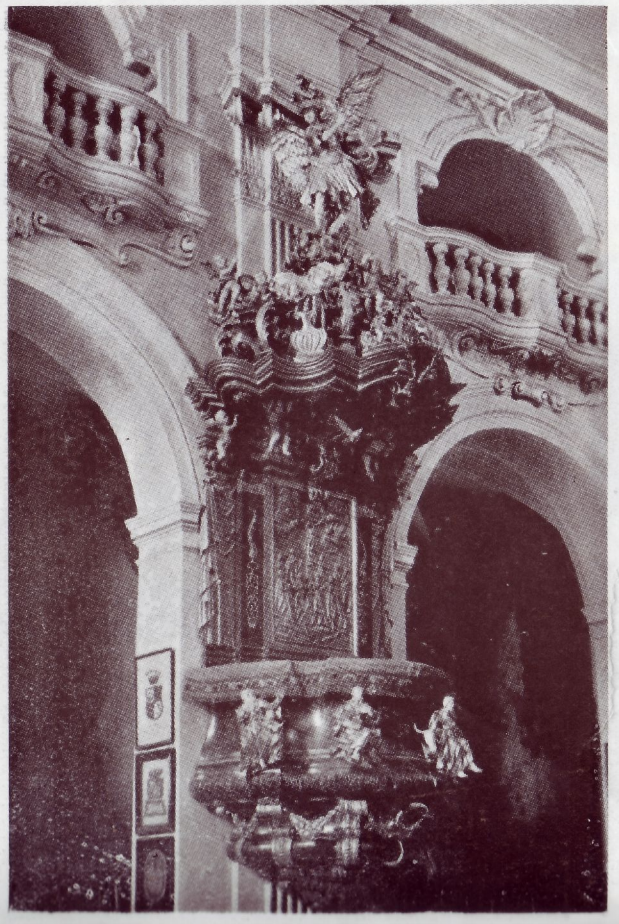

Szószéke a kolozsvári piarista templomban.

Főiskolások lelkivezetője

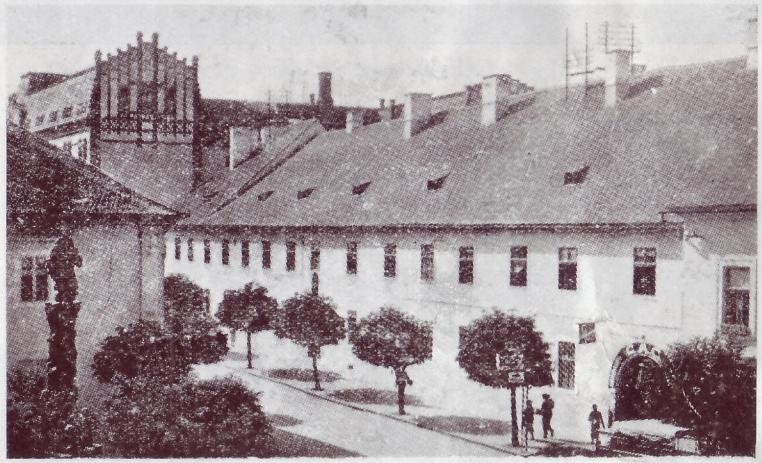

A kolozsvári Báthory-Apor szeminárium

A népnevelő

A kolozsvári plebános

A főpásztor

Van püspökünk

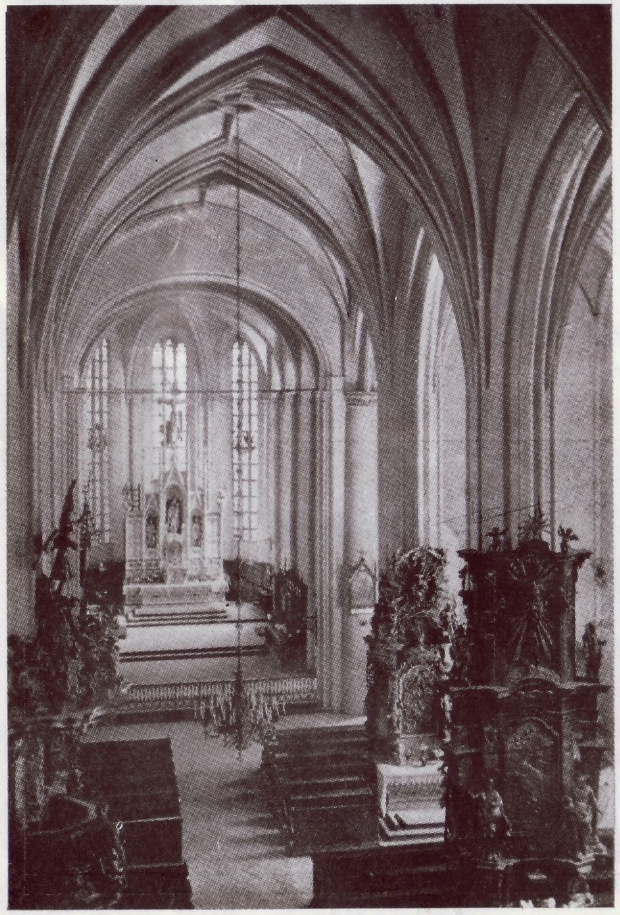

A főhajó

A kolozsvári Szent Mihály-templom, ahol a püspökszentelés végbement

A sekrestye-ajtó

den vonatkozását s egy elkeseredett pillanatban kész Brassóban munkásnak is beállani. De nem végetlen a próba ideje: a meghívott ember nyugtalansága hamarost erőt vesz rajta, mind sorvadtabbak az érvek, melyek a várt lépéstől visszatartják, az idő sürgető s az állandóan útrakész fiatal szentdomokosi férfias elhatározással visszatér Fejérvárra.

Tudjuk, az Isten rendelte számára a tapasztalatszerzésnek ezeket az esztendeit, Ő akarta próbára tenni, mert a pap Márton Áronnal különös tervei voltak. Meglepő, ha távlatból nézzük azt a 14 esztendős papi pályát, melyet püspökünk bejárt. Mint ditrói és szentmiklósi káplán s vöröstoronyi expozitus megismeri a kétféle egyházszervezetet: a székelyföldit és a szórvány-vidékit; mint marosvásárhelyi hittanár és régens, később mint ifjúsági lelkigyakorlatok vezetője fiúnevelő feladatokat lát el s szoros kapcsolatba kerül a serdülő új nemzedék spirituális kérdéseivel; mint aulista s Majláth püspök bizalmasa közelről tanulmányozhatja az egyházkormányzat szerkezetét; mint főiskolás prézes és hitszónok alakító hatást gyakorolhat katolikus értelmiségünk friss évjáratára; mint az Erdélyi Iskola szerkesztője a korszerű nevelés rendszerének alapját fekteti le s mint népszövetségi igazgató egyetemes népszervező és nevelő tervek valósításába foghat; végül mint kolozsvári adminisztrátor tanuságot tehet gazdasági érzékéről s mint a kolozsvári Szent Mihály-egyház helyettes plébánosa a városi hivőszervezés és nevelés nehéz szerepét vállalhatja. Lehetetlen a megfoghatatlan tervszerüséget fel nem fedezni: *ez az élet egy későbbi feladatra való felkészülés.* A falusi és városi pasztoráció, az újszellemű ifjúságvezetés, az iskolánkivüli nép- és értelmiségnevelés, a spirituális és gazdasági élet kérdései s az általános egyházkormányzat feladatai nyiltak meg előtte, s Isten kegyelmével a kérdésekre feleletet adhatott, a feladatokat eredménnyel munkálhatta.

MÁRTON ÁRON, a pap zugolódás nélkül vállalta a vállaira tett nehéz életet. Felső parancs gyors iramra készteti munkateret munkatérrel vált, de minden megbízás keretében rövid idő alatt egész feladatot teljesít. Mert: nincs megalázóbb a gazda nélkül hagyott félmunkánál, nincs keserítőbb a torzóba maradt kezdeménynél — tartja s úgy cselekedett. Népe hagyományai kötelezték, a lélek és öntudat sarkalták, hogy a lehetőségeket erejéhez mért tökéletességgel kikihasználja. A lelkes embert vallja eszményének, kit a meglátott cél ösztönöz: a munkát minden áron végbeviszi; nemhogy visszariadna a részletek nehézsége láttán, de kész működése terét önként tágítani és kiszélesíteni, — ráfordíthatjuk az Egyházmegyei Tanács ülésén elhangzott szavait: — akart és tudott munkát lelkesedésből, a nagy ügyek szeretetével vállalni.

Az idő és energia akarata szolgálatába hajolnak, akarata pedig Isten ügyének s a meglátott népérdek szolgálatának eszköze. Érzi és tudja, hogy népünk életét megöli az ártalmas formalizmus; üres társadalmi keretek tartalom nélkül ásítanak; közérdekért meghirdetett lélektelen s vérszegény akciók fojtó pangással fenyegetnek; a közértelmesség s a feladatra való neveltség csak távoli vágy, de nem munkált célkitűzés. Népnevelési rendszerre, irányító nevelésügyi sajtóra s megfelelő intézményekre van szükség. A sopánkodás ravatalra juttat, ha életünk mélyéből a megújító források erőit fel nem fakasztjuk. A katolicizmus az örök elégedetlenség azzal, ami van és ahogyan van; gyötrődés, hogy a világot jobbá tegye; hősies erőfeszítés, hogy lendülő öleléssel a földről az eget átfogja, a közömbös anyagias földet a kifeszült lélek erejével az éghez közelebb rángassa. Beállhat-e tehát a katolikus pedagógia a sopánkodók és jajveszékelők közé, akik állandóan szánalomra számító könnyeket pergetnek?... A katolicizmusnak a romokon, a sivár pusztaságban is építenie kell. Egyházmegyénk lelki arculatának széppé teljesedése, a katolicizmus megerősödése, hódító erőinek tevékeny kibontakozása ifjúságunk lelki nemesedésén és a nép tömegeinek a műveltségén fordul meg. Ha nem lesz vezető rétegünk, mely az erkölcsi felelősség eleven tudatával él és tanít a nép között, s ha népünk tudatlansága következtében a hajszás életversenyen alul marad, ha műveltségében megfogyatkozik, ha multjának az emlékeit nem tudja átvenni, s nem lesz számára lehetséges, hogy belső gazdagságának kibontott pompázatában rangosan, egyenlő félként jelenhessék meg a többi népek között, a kultúrtenyészet kellős közepén bűnökbe nyomorodik, lelkileg is elbitangolódik.. Határozott és szilárd jellemekért, művelt és kötelességtudó emberekért kiált az idő. Nekünk a falusi bírótól a közélet legmagasabb polcán álló előkelőségig, a foltozó vargától a nagygyárosig, a falusi tanítótól a püspökig minden poszton a legkiválóbb s felelősségüknek tudatában lévő emberekre van szükségünk... Ezért kell a jellemalakítást a legfontosabb feladatnak tekinteni, a több tudást s a pontos kötelességteljesítést megkövetelni az ifjúságtól, hogy jövendő hivatása minél tökéletesebb ellátásának a gondolata már a gyermekkorban beidegzettséggé váljék. Így a kenyértelenséggel fenyegetett nemzedék olyan erénnyel gazdagítható, amelyet csengő aranyra lehet váltani... S ez különöskép a vezetőrétegeknél lényegbevágó. Ne engedjünk évről-évre újabb csoportokat elindulni a megszokott úri életpályák éhezése felé, s

vessünk véget a lelki és akaratbeli eunukok továbbtenyésztődésének, neveljünk férfias lelki erőket, munkakedvet, ruganyos akaratot, tervezgető és vállalkozó készséget, s ezáltal akadályozzuk meg idejében a művelt élhetetlenek túlszaporodását.

Minden a nevelésen mulik — tér vissza írásaiban az alapgondolat, s ebből a szempontból elemzi közösségi életünk intézményeit, bírálja az iskolát s a népérdek hírverőit. Nevelésrendszerét hamarost nyilvánosságra is hozza, a népnevelés anyagszolgálatát ellátja, az értelmiségnevelés a kezében van, s az Erdélyi Iskolán keresztül döntő hatást gyakorol nemcsak Erdély, de a Felvidék magyar nevelésügyére is. A szülőföld hármas erőajándéka: a népi vonatkozásokkal ötvözött katolicizmus, az őrtálló ősök példájából sarjadó nemzetiségi öntudat s az önös érdekeket bátran visszautasító példás fegyelem itt, a munkában szóródott szét, hogy a munkatársak lelkét termékennyé, az őt hallgató tömegek akaratát fogékonnyá tegye. Nem a pusztába kiáltó szava volt, beszélt és cselekedett.

A HIVATÁSBAN töltött férfimunka s a gondolatérvényesítő küzdelem megnyugtatja a férfikor mesgyéjén tépelődő lelket, s az eszmékben és valós eredményekben dús papi mult és maga az ember példává lényegül. A fajta karaktere, aszketikus jellem és spirituális elmélyültség ötvözi a pap Márton Áron egyéniségét. Magatartásában higgadt, mozdulataiban méltóságteljes, akárcsak felei a csíki végeken; pihenésre vágyó önmagával szemben mindig kegyetlen, mások irányában szigorú, mint az aszkéta; a kérdések végső gyökerét kutatja, örök igazságokra építi adott véleményét, Istentől függésében emberektől független: Krisztus ügyének apostola. Kimért léptekkel, szelid tekintettel jár az emberek között. Fájdalma s panasza nincs. Páratlan türelemmel állja a bőbeszédű fecsegést, de maga — a kivételes szónok — fegyelmezetten szűkszavu. Elhárít minden hizelgést s a gyülölet minden alantas megnyilvánulását, csak eszméknek és eszményeknek hódol, csak elvekkel és elvekért vállal fáradhatatlan harcot. Terveiben és cselekedeteiben személytelen. Az ügyek tekintetében az egyes ember csak annyira érdekli, amennyiben az kötelességét teljesíti vagy a valósításban szükséges. Nincsenek előítéletei és nem lehet befolyásolni: a személyt tárgyilagosan értékli, sem kedvence, sem rossz embere nincs, csak munkatársai és hívei vannak. Ő a lélekben független ember, az iránytszabó és a számonkérő.

Negyvenkét esztendős most püspökünk, sovány arcát gondok árkolják, vonásait az élet keménnyé formálta. A gyorsiramú idő nem volt kegyes az elhívott ember életével s közösségünk is türelmetlen, oly régóta várja a férfit, ki — a nép soraiból magasba lendülve — erkölcsi szót emel a rend szüksége mellett s munkát indít a rend megteremtése érdekében. Emberi értéke szárnyat adott nevének, a nép ismerőjét s a feladatok rendszerzőjét látják az apostol tronusán ülni, azt, kiről tudják, hogy a közélet eszmevesztőjében soha egy percre sem tévedt el: nemesen egyszerű maradt a méltóságban s fölényes a törpe szándékok indulata láttán. Milyen terhes ez a bizalom, a gond idézője, a gondé, mi ott ül a fiatal püspök arcán, szemében, keményen összeszorított ajkai mögött, a lélek mélyén. Mert az emberi mérték nagyon is véges, a rossz szellem gáncsai állandóak s a püspöki felelősség minden felelősségnél nagyobb és súlyosabb: Egyházáért, népéért, önmagáért s papjaiért elsősorban Ő felel az Isten előtt.

A gond azonban nem félelem és riadás; a lélekmélységben, a szilárd nemzetiségben és a magamegtagadásban föltalált öröm bíztos védelem, a hivatás ereje legyőzhetetlen fegyver. Nyíltan meg is mondja: Non recuso laborem. *Nem futok meg a munka elől*, — ez az új püspök jelmondata s e jelszó azonos azzal, mit néhány hónappal előbb, kolozsvári beiktatásán, jelképben fejezett ki: Ő Csíkból való, ott faragták bölcsőjét fenyőből, mely gyökerével a *kopár* sziklát is *görcsösen* fogja körül s törzsével *egyenest* nő az égnek.

AZ ÚJ PÜSPÖK címerében halmok fölött emelkedik e jelképes fenyő s a metsző pólya a Pax-szignum két oldalán Csík címeréből a napot és a holdat ábrázolja. Szent Márton püspök jelmondata így nyer új értelmet: Csík magas méltóságba, terhes feladatok elé állított fia vállalja a mindig zöld fenyő hivatását: kopári körülmények közt is görcsösen ragaszkodni az életadó értékekhez s irányt mutatni, gerinces egyenességet és égbelendülő bátorságot tanusítani. Non recuso laborem, — ez a székely püspök első nagyszerű közösségi tanácsa.

A közérdek védelmében, pártoskodásban és erőpusztító, haszontalan akciókban kifáradt népünk, külsőségekre hajló, nem ritkán petyhüdt valláserkölcsi életünk rászorult erre a tanácsra. A központokban a vetélkedés dudvája burjánzik, a végeken az elégedetlenség bozótja emészti a nép tartalékolt erőit. Itt ama kopár parlag, mit mívelés alá kell venni, itt ágál a sok indulat, mit megfékezni már is kissé késő, itt a sok elhanyagolt kérdés, itt a megoldatlan hagyott s nyugtalanító tömérdek feladat. A püspök jól látja ezt és szólt: *Nem futok meg a munka elől.* Bátor és időszerű, erdélyi hang ez: ott áll mögötte a nép, mely várta a szót, s ott áll mellette nemzedéke, mely csak erre a szóra várt.

VENCZEL JÓZSEF

AZ ERDÉLYI PÜSPÖKSÉG TÖRTÉNETE

TÖRTENELMI IDŐK hajnalán vagyunk. Erdély termékeny lapályaira új hazát kereső barbár népek özönlenek. De életük a tiszavirágéhoz hasonló. Csakhamar megjelenik a büszke római sas, hogy leigázzon mindent és kultúrát teremtsen itt. Ekkor kerül bizonyára elő szőr öszszeköttetésbe Erdély a keresztény vallással, amely azonban nem tud még tartós gyökeret verni. Egy Szent Istvánnak kell születnie, hogy megvalósíthassa a a megváltó keresztény tanításoknak való teljes behódolást. Az első katolikus egyházmegye székhelye Tasnád, a mai Szatmár megyében, ott, ahol a tiszántúli síkság érintkezik az erdélyi hegyekkel. Később, miután a Szamos völgyét is sikerül meghódítania, István Kolozsvárra teszi át az erdélyi püspökség székhelyét. De ne higyjük azt, hogy az új püspökség papjainak és híveinek könnyű volt az élete Halálmegvető bátorsággal kellett harcolniok, hogy meghonosítsák itt a katolikus műveltséget és hogy hitüket megvédelmezhessék. Kemény küzdelem volt ez, mely apostolokat szült, mártirokat edzett. Nem is lehetett volna más kimenetele, mint győzelem, hisz olyan vezérek álltak az élen, mint Szent László, a terméketlen sziklából forrást fakasztó, holta után is tatárt verő legendás király. Ő volt az, aki Gyulafehérvárra teszi át a püspöki székhelyet, hogy ezzel véglegesen és visszavonhatatlanul elvesse katolikus hitünk magvát, melyből minden viharral dacoló, meggyőződéses hitélet tölgyfájának kellett kizöldülnie.

1131 után, II. Géza idejében német telepesek vándorolnak be és a mai Nagyszeben vidékén telepednek le. Ezek a telepesek nem tudnak és nem is akarnak beleilleszkedni az erdélyi püspökség már meglevő keretei közé. Teljesen önálló közigazgatási szervet kérnek ezért a királytól, amelynek semmi köze sincs a gyulafehérvári püspökséghez. Így alakul meg a nagyszebeni prépostság, amely az esztergomi érsek közvetlen főhatósága alá kerül, de amely egy pillanatig sem hat zavarólag a már itt élő és virágzó katolikus életre. Tehát a szászok már a középkor folyamán megvalósítják a teljes önkormányzatot.

Erre az időre tehető a székelyek letelepülése is egyházmegyénk határain belül, akik nemsokára legerősebb támaszai lesznek hitéletünknek.

De a virágzó élet, az áldást és haladást termő béke kora nem tarthatott sokáig. Nemsokára leégett házak üszkei, lerombolt templomok és iskolák, özvegyek és árvák siránkozó panaszai hírdetik, hogy Isten meglátogatta az ő népét. Tatárok törnek Erdélybe és leírhatatlan pusztítást végeznek minden téren.

Rogerius nagyváradi kanonok, ki szemtanúja volt ez embertelen pusztításnak, így festi meg Gyulafehérvár képét a tatárjárás után: „Nyolcad napon az erdőből való kitérésünk után elértünk Gyulafehérvár városához. Ott nem lehetett találni mást, mint megöltek koponyáit és csontjait, a templomok és paloták lerombolt falait. A köveket bíborszínre festette a vér."

A tatárjárással megbomlik Erdély vallási egysége. A lemészárolt lakosság helyét román telepesek pótolják. 1291-ben az erdélyi káptalan engedélyt kap arra, hogy az Enyedtől nyugatra eső vidéket románokkal népesítse be. A románok a konstantinápolyi pátriárka hívei voltak, akiknek visszavezetését a katolikus Anyaszentegyházba az ezidőben amúgy is felszínen forgó dogma-ellentétek miatt meg sem lehetett kísérelni. Később számos kísérlet történt ugyan megtérítésükre, de elenyészően kevés eredménnyel. Ezek az uniót célzó kísérletek idővel azután mindinkább csökkennek, hogy végül teljesen megszűnjenek. Mátyás idejében már erdélyi görögkeleti püspökséget is találunk, mégpedig Réven vagy Váradon, egy kolostorban.

A fent elmondottak adják meg azt a keretet, amelyen belül egyházmegyénk területén csendes kultúrmunka folyt. A templomi élet és az istentiszteletek olyanok voltak, mint ma, sőt fényesebbek is talán. Hiszen jól tudjuk, hogy akkoriban még egész Erdély Anyaszentegyházunk lelki vezetése alatt állott. Iskoláink voltak, melyekben legtöbbször szerzetesek tanítottak. Az 1540-ik évből 122 katolikus iskoláról beszélnek fennmaradt okmányaink. A ferencrendi, dömés, pálos, ágostonrendi és ciszterciita szerzeteseknek egész tábora fáradozik nemcsak a hívek lelki gondozásán és iskolák fenntartásán, hanem a kórházakban betegeket is ápolnak. Tudomásunk van ilyen kórházakról Désen, Kolozsváron, Gyulafehérváron, Nagyszebenben és Brassóban.

Erdély püspökeit a gyulafehérvári székeskáptalan választotta. Ha a választott ellen nem merült fel kifogás, a Szentszék állásában megerősítette.

1368 tól azonban minden választás mellőzésével a pápa maga nevezte ki az erdélyi egyházmegye főpásztorát.

De csakhamar ebben a kérdésben is a döntő szerepet a politikai kedvezés kezdi játszani. Királyainknak sikerül meg

szerezniök azt a jogot, hogy a püspökségekre ők nevezzenek meg jelöltet, kit azután a pápa rendszerint meg is erősített állásában. Ilyenformán bizony gyakran megtörtént, hogy katonák, diplomaták, az Egyháztól távol álló személyek kerültek a püspöki székbe.

Érdekes Perényi Ferenc esete, aki 1507-ben, nyolc éves korában már az erdélyi püspöki székben ült. És minderre elég alapnak bizonyult az a tény, hogy apja az ország nádora volt.

1432-ben ismét nehéz napok virradnak az erdélyi magyarságra. Ekkor lép először Erdély földjére török. Mindennaposak lesznek a harcok és a kimenetel a leggyászosabb, amit történelmünk ismer: a mohácsi vész. Ez aztán végleg megtöri az ország politikai és vallási egységét. Erdély hosszú időre főpásztor nélkül marad.

Első főpásztoraink közül soknak a nevét, sajnos, homály fedi. Első ismert nevek: Simon, Adorján, Monoszló Péter, ki az első erdélyi püspök, akiről biztosan tudjuk, hogy Gyulafehérvárt a székesegyházban van eltemetve. Benedek az egyházmegye első szerzetes püspöke. Csanádi Balázs, Váraskeszi Lépes György, Zápolyai Miklós, kinek kormányzása idején találkozunk először görög szertartású római katolikus püspökkel Erdély történelmében. Azután Vingárdi Geréb László, Kálmáncsehi Domokos, Gerendy Miklós, Statileo János (1527—1542).

Ezzel azután le is zárul egyházmegyénk történelmének első korszaka. Erdélybe átcsap a reformáció hulláma, mely nemcsak vallási, hanem tudományos, politikai és gazdasági síkon is jelentős változásokat jelent. Egy csapásra megváltozik minden. Erdély törökellenes politikája, melynek gyökerei nyugat meggyőződéses katolikus elgondolásaiból táplálkoztak, átalakul törökkel szövetkező, a német-római császárral szembehelyezkedő politikává. Így Erdély katolikusai szomorú helyzetbe jutottak. Az ország szövetségesei közül egyik sem segítette őket, sem a pogány török, sem a reformált északi hatalmak. 1542 októberében a barcasági papok Honterus vezetésével elszakadtak a katolikus egyháztól, 1543-ban pedig az összes többi szász papok. Megalakították az evangélikus vagy luteránus egyházat.

A magyarok között is mind nagyobb tért kezd hódítani az új vallás. Először a Zilah és Tasnád környékén lakó katolikusok térnek át a luteránus vallásra. Majd mikor 1566-ban a szultán kijelenti, hogy Erdélyt János Zsigmondnak szánta, a református vallás mindenfelé elterjed, kivéve a Székelyföldet.

1557-ben azután a tordai országgyűlés kimondja a vallásszabadságot. Ez újabb harcok kezdetét jelentette. A felek ahelyett, hogy kibékültek volna, még inkább egymás ellen támadtak. A súlyos beteg Izabella betegágyához hívott Blandrata György orvos magával hozza Socinus eretnekségét. Az ifjú János Zsigmond maga is evangélikus lesz. Majd pedig elhagyja ezt a vallását is és áttér a református vallásra. Ilyen előzmények után nem nehéz megmagyarázni a vérszemet kapott reformátusok merészségét, kik 1565-ben reátámadnak a gyulafehérvári székesegyházra, onnan kidobálták az oltárokat és képeket, s a katolikus papokat kiűzik a városból. Az ingatag fejedelem azután harmadszor is vallást változtat. Unitárius lesz és minden erejével azon van, hogy a nép is az unitárius vallásra térjen. Különösen a csíkiakat akarta megnyerni magának. Fegyveres csapattal indult ellenük. De a katolikusok is fegyvert fogtak és megfélemlítették a fejedelem csapatait, amelyek visszavonultak. Pünkösd szombatján a győztes katolikus sereg visszatért Somlyóra, hogy hálát adjon a Szűzanyának. Ettől az időtől kezdve szokásos a csíksomlyói búcsú.

János Zsigmond után Báthory István lesz a fejedelem, aki hithű katolikus. Egyházmegyénk ebben az időben nagyon siralmas állapotban volt. Napi járóföldeken nem lehetett katolikus lelkészt találni. Püspök helyett két választott főesperes igazgatta a papságot. Báthory, hogy a bajokon segítsen, jezsuitákat hoz az országba. Ezek megtelepednek Kolozsváron, Nagyváradon és Gyulafehérvárt, hol nagyhírű iskolákat állítanak fel. Érdekes megemlíteni, hogy Báthory István utasította őket, hogy nyomdáikban, — melyek nagyszámban működtek, — román katekizmusokat is nyomjanak.

A legnagyobb baj az volt, hogy nem volt az egyházmegyének püspöke. A püspöki birtokok mind idegen kézre kerültek. Az erdélyi katolikus státusgyűlés (congregatio universorum catholicorum in Transsilvania) ekkor Báthory Endre lengyelországi bíboroshoz fordul, hogy valamiképpen rendezze a kérdést. A bíboros minden lehetőt megtett. Espereseket nevezett ki, az eddigi választottak helyett. Rendezte az egyházi bíráskodást. 1598-ban azután a fejedelem püspököt is ad az egyházmegyének Napragy Demeter kancellár személyében. 1601-ben azonban őt is száműzik Erdélyből, úgyhogy egyelőre vele újra megszakad az erdélyi püspökök sora.

A Báthoryak uralma után Bocskay István következik Erdély trónján. Vele azután megkezdődik a protestáns fejedelmek kora, amely alatt sokat kellett szenvednie az erdélyi katolikusságnak. Bocskay kitiltja a jezsuitákat is Erdély földjéről. Rákóczy Zsigmond alatt sem javul a helyzet. Báthory Gábor azután nyiltan üldözni kezdi a katolikusokat, rájuk fogva egy ellene intézett merénylet tervezését. Bethlen Gábor alatt javul valamicskét a helyzet. A jezsuiták

is visszatérhetnek és ekkor nevezik ki Fejérdi Márton szepesi kanonokot püspöki helynökké. Brandenburgi Katalin és I. Rákóczy György uralkodása alatt sem javul a helyzet.

Ilyenformán magyarázható meg aztán, hogy a rendes egyházi kormányzás hiányában a világi elem mindinkább nagyobb és nagyobb szerepet kíván játszani a katolicizmus belső életében. A nemesség közös megbeszéléseket folytat, hogy megmentse az egyházi vagyont a végpusztulástól, hogy elviselhető törvényeket tudjon kiharcolni a katolikusok számára.

Így alakul meg a katolikus hit, vagyon és intézmények védelmére az erdélyi státus, amelynek sikerül kiharcolnia I. Rákóczy György fejedelemsége alatt Szalinai István bosnyák ferencrendi pap vikáriussá való megválasztását.

Szalinai, mikor elfoglalta tisztjét, nagyon siralmas állapotban találta az egyházmegyét. Nem volt elég katolikus lelkész. Ez hozta azután magával a licenciátusok kinevezését, kik világi emberek voltak, de papi kiváltságokban részesültek. Szalinai a fehéregyházi ferencrendi kolostorban ilyen licenciatusképzőiskolát is állított fel. Ez egészen 1649-ig működött, mikor is a fejedelem a kolostort feloszlatta.

Majd II. Rákóczy György következik a trónon. Az ő nevéhez fűződik az Approbata Constitutiók megalkotása. Ezekben a „constitutiokban" összegyüjtötte mindazokat a törvénycikkeket, amelyeket az országgyűlések vallási kérdésekben hoztak, s e törvénygyüjteményt a fejedelem 1653 március 15-én erősítette meg. Érdekes, hogy milyen gonddal igyekezett az erdélyi törvényhozás a hívek valláserkölcsi életét megoltalmazni. Szigorú büntetések sujtják azokat, akik káromkodnak, megszegik a vasárnapi munkaszünetet, vagy elmulasztják az istentiszteletek pontos betartását. Erkölcsi tekintély hiányában törvényekkel akarták a híveket istenes életre szorítani. Az „Approbata Constitutio"-k megjelenése a katolikus ügynek is nagy előnyére vált. Legalább tisztán lehetett látni a szövevényes és bonyolult jogi kérdésekben. S látták a katolikusok azt is, hogy vallási tekintetben mennyi jogfosztásnak, mellőztetésnek és megszorításnak vannak kitéve. S ezért törhetetlenül tovább folytatták a harcot jogaikért.

Nagyon sok szempontból hasznos volt ez a ténykedés, mert ilyenformán tisztázódtak az eddigi bonyolult és homályos jogi kérdések.

Ezután hanyatlani kezd az önálló erdélyi fejedelemség. Apafi Mihály árnyékuralma után már szinte a levegőben lehet érezni, hogy új korszak kezd kibontakozni, mely a katolikusok javára fogja dönteni a mérleget.

A protestáns korban igazi erdélyi püspökről nem beszélhetünk. De mivel ebben az elnyomatás és megalázás szellemétől annyira áthatott korban voltak, akik legalább a püspökségünk címét megmentették, méltó, hogy neveiket felemlítsük. Ezek közül a nevek közül említést érdemelnek: Bornemissza Pál, Naprагy Demeter, Simándi István, Mokcsay András és Ilyés András, kinek működése már az erdélyi katolicizmus megújhodásának korszakába esik.

Az említett címzetes püspököktől jól meg kell különböztetnünk a vikáriusokat vagy püspöki helynököket, akik bár sohasem viselték az erdélyi pöspöki címet, tényleg mégis némi joghatóságot gyakoroltak Erdély katolikus hivei fölött. E vikáriusok egyházi joghatóságukat vagy közvetlenül a Szentszéktől kapták, vagy a Magyarországon székelő címzetes erdélyi püspöktől. Van eset reá, hogy a pápa e vikáriusokat felszentelte valóságos püspökökké, de nem az erdélyi egyházmegye címére. Ilyen vikáriusok voltak: Fejérdi Márton, Szalinai István és Domokos Kázmér. Az utolsó vikárius Szebelebi Bertalan volt, kinek munkálkodása már a katolikus restauráció korára esik.

Megemlítendő még, hogy a XVI. század utolsó nyolc évében, a katolikus Báthoryak fejedelemsége alatt a Szentszék Erdélyben külön pápai nunciusokat, azaz követeket tartott. A protestáns fejedelmek uralomrajutásával ez a pápai követség megszűnt.

1630 október 16-án I. Lipót aláírja azt a diplomát, amely Erdély önállóságán kiküszöbölhetetlen csorbát ejtett ugyan, de újra bekapcsolta vele a nyugati keresztények életébe. Ez a diploma nem jelenti még az erdélyi katolicizmusnak teljes jogaiba való visszahelyezését. Csak arra kapott engedélyt, hogy templomokat építhessen magának a saját pénzén. Még a püspökség visszaállításának és a jezsuiták bebocsájtásának kérdésében is csak általános kifejezéseket használ. Mindazonáltal 1697-ben az uralkodó kinevezi Ilyés Andrást erdélyi püspökké. A protestánsok felzúdulása azonban kétízben is visszavonulásra kényszerítette a püspöki széket elfoglalni akaró főpásztort. Úgyhogy 1712-ben, idegenben hal meg. Halála után Mártonfi György lett a püspök. III. Károly király visszaállítja Gyulafehérvár székhellyel az erdélyi káptalant, négy kanonoki stallummal. Mártonfi püspök kettővel, Sztoyka püspök pedig még eggyel szaporítja a kanonokok számát. A nyolcadik kanonokságot pedig Bajtay püspök szervezte. Így lassankint kialakult a püspök tanácsadó szervezete, a székeskáptalan is.

Sztoyka püspök 1753-ban a tridenti zsinat értelmében Gyulafehérváron felállította a papneveldét. Ezután, külö-

nősen akkor, amikor 1771-ben bekebelezi az erdélyi egyházmegyébe a szebeni és barcasági dékánságot, új erőre kap az egyházmegye élete. Mintegy varázsütésre új plébániák létesülnek mindenfelé és régiek ébrednek fel évszázados álmukból. Iskolák létesülnek, amelyekben jezsuiták, piaristák, minoriták és ferencrendiek fejtenek ki áldásos működést. A betegápolás, nőnevelés és tanítás terén pedig szentferencrendi, irgalmas és Miasszonyunkról nevezett nővérek buzgólkodnak.

A reformáció idejében keletkező római katolikus státus tovább viszi szerepét, e kérdésekben is ő folytat tárgyalásokat a protestánsokkal, ő fordul kérelmével a császári udvarhoz, ő kezeli az egyházi vagyont, sőt a püspökjelölés jogát is gyakorolja. A licentiátusok lassanként eltűnnek az egyházmegye életéből. Az egyház szelleme is megízmosodik amellett, hogy a keretek bővülnek. A templomok megtelnek hívőkkel. Megmozdul a szellemi élet. Megjelennek az „Egyházi és Iskolai Lapok", „Szent Ferenc hirnőke". az „Oltáregyesületi Lapok", amelyek mindannyian a hitbuzgalmi irányt képviselik.

E kor püspökei közül megemlítjük a következő *székelyeket: Ilyés András (1697—1712) az első erdélyi székely püspök.*

Az ujonnan kinevezett püspök el is jött Erdélybe, sőt Csíksomlyón gyűlést is tartott az egybsereglett papsággal, de a protestánsok felzúdulása olyan nagy volt, hogy a gubernium vagyis kormányzótanács, amely az ország dolgait intézte, kénytelen volt felszólítani a püspököt, hogy a fejedelemség területét hagyja el. De most már a katolikus hívek sem hagyták főpásztorukat cserben. Hathatósan kezdték visszakövetelni püspöküket, úgy, hogy az uralkodó 1701-ben elrendelte, hogy Ilyés Andrásnak a gyulafehérvári palotát és az alvinci püspöki birtokot adják vissza, ami meg is történt. A püspök 1703-ban újra Erdélybe jött s apostoli körutat tett. De mivel az ellenségeskedések még mindig nem hallgattak el, ismét távozott az országból. Meghalt 1712-ben. Halála után a „státus" nem tudott megegyezni az ajánlandó püspök személyében s azért felkérte a hercegprimást, hogy az uralkodónak tetszése szerint hozzon javaslatba püspökjelölteket. A primás ajánlatára a király Mártonfi Györgyöt nevezte ki, aki erdélyi származású volt. Mártonfi megkapta a pápai megerősitést is és 1716-ban el is foglalta püspöki székét. Ez időtől kezdve újra van egyházmegyénknek állandó püspöke. A bécsi udvar, hogy a katolikus püspök tekintélyét növelje, 1773-ig minden erdélyi püspöknek megadta a bárói címet. Azonkívül a püspökök fontos állásokat töltöttek be az erdélyi kormányzótanácsban is.

Br. Mártonffy György (1716—1722) székely származású. Csíkkarcfalván született. Midőn erdélyi püspökké nevezték ki, Alsófehérvármegye főispánja lett. Ő szerezte vissza az unitáriusoktól a kolozsvári főtéri templomot.

Br. Antalffy János (1724—1728) Csíkszentmártoni, székely származású ő is. III. Károly nevezte ki püspökké.

Mártonfi József (1799—1515) Székelyszentkirályon született. Jezsuita volt. Mária Terézia királynő halála alkalmából tartott gyászbeszédét Nagyszebenben nyomatta ki.

Kovács Miklós (1828—1852) Csíktusnádi származású. Alapítványairól híres. Végrendeletében 20.000 forintot hagyott jótékony célra.

Fogarassy Mihály. Gyergyószentmiklósi származású. Ő alapítja a budapesti Szent István Társulatot. Főgondja az iskolák fejlesztése volt. Több tudományos értekezést irt.

Majd Lönhárt Ferenc, gr. Mailáth Gusztáv Károly és Vorbuchner Adolf következtek a püspöki széken. Különösen a két utóbbi hagyott soha el nem mosódó emléket maga után. Lelkes működésüknek köszönhető, hogy egyházmegyénk kimondottan a fejlődés útján van, és hogy Erdélyszerte virágzik a hitélet.

Most ismét üres volt néhány hónapig a püspöki szék. Kiváncsian vártuk mindannyian, hogy ki kerül a nagynevű ősök örökébe, és mindannyiunk ajkáról hálaadó imádság röppent az ég felé, mikor megtudtuk az utód nevét: Márton Áron. Mennyi mindent fejez ki ez a név. Küzdelmet, erős akaratot, törhetetlen férfiúi kitartást, lelkesítő szózatot.

Hisszük és tudjuk, hogy Márton Áron az az ember, aki úgy szellemi, mint gyakorlati síkon meg fogja valósítani Szentatyánknak, XI. Piusnak jelszavát: „Krisztus békéje Krisztus országában", erdélyi életünkben is.

Ehhez a munkájához Isten áldását kérjük. De nekünk is közre kell működnünk ennek a célnak elérése érdekében. Amint a nagy erdélyi költő, Reményik Sándor, mindnyájunkhoz szóló szavaiban mondja:

„Kicsi fehér templomotokba
Most minden erők tömörülnek.
Kicsi fehér templom-padokba
A holtak is mellétek ülnek.
A nagyapáink, nagyanyáink,
Szemükben biztatás vagy vád:
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát."

SZÉKELY JÓZSEF

Forrásmunka: Vorbuchner Adolf: „Az erdélyi püspökség."

Gloria Kolozsvár

BUN DE IMPRIMAT